

МАНІПУЛЯТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЕКСПРЕСИВНО-ОЦІННИХ ОДИНИЦЬ У АНГЛОМОВНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті розглянуто маніпулятивний потенціал евфемізмів/дисфемізмів, вплив стереотипу на їх функціонування в англomовному політичному дискурсі. Зазначено, що стереотипи створюють негативний/позитивний образ суб'єкта, об'єкта, явища політичної діяльності, який відповідно вербалізується евфемістичними/дисфемістичними одиницями. Зауважено, що вербалізація україно-російського конфлікту в британських ЗМІ демонструє релевантність цього процесу.

Ключові слова: евфемізм, дисфемізм, маніпулювання, політичний дискурс, стереотип, функції.

В останні десятиліття ХХ ст. й на початку ХХІ ст. стрімко зростає науковий інтерес до евфемізмів як складової мовної картини світу англomовного суспільства, їх лексико-семантичних і функціональних характеристик. Актуальність дослідження зумовлена значним поширенням евфемізації та дисфемізації в германських мовах; соціальним значенням цих одиниць, які відображають зміни в англomовних суспільствах, а також останніми політичними подіями в Україні та їх активною вербалізацією як в українських ЗМІ, так і в британських.

Науковці розглядають проблеми визначення евфемізму та його відокремлення від криптолалії (В. Москвін, 2006 р.) [8], аналізують евфемізми та дисфемізми в контексті гендеру (Л. Порохницька, 2004 р.) [10], основні концепти картини світу, що підлягають евфемізації та дисфемізації, як, наприклад, політична коректність (В. Великорода, 2009; А. Панін, 2003) [9, 2]. Однак ґрунтових праць з питань когнітивних параметрів англomовної евфемії/дисфемії, зокрема їх впливу на маніпулятивний потенціал, досі немає.

Метою статті є визначення маніпулятивного потенціалу евфемізмів/дисфемізмів у англomовному політичному дискурсі. Завдання статті: порівняти евфемістичну та дисфемістичну вербалізацію україно-російського конфлікту в британських ЗМІ; виявити вплив стереотипу на маніпулятивний потенціал цих одиниць. Матеріалом дослідження є політичні евфемізми/дисфемізми, які відібрані шляхом суцільної вибірки з англomовних періодичних видань (BBC News, The Guardian, The Times, The Telegraph), які вербалізують політичний конфлікт в Україні.

Евфемізми – це емоційно нейтральні слова або вирази, які вживають замість синонімічних їм слів і виразів, які видаються мовцеві непристойними, грубими або нетактовними [5, с. 590]. Дисфемізми – це заміна позначення будь-якого предмета або явища більш вульгарним, фамільярним, грубим словом [1, с. 136]. Традиційно ці одиниці розглядали в конотативному плані як експресивно-оцінні [3, с. 4].

В англійській мові явища евфемії/дисфемії спрямовані на адекватне зображення навколишнього світу та усвідомлення місця людини в ньому, спричинені поглибленням стратифікаційної диференціації та характеристиками сучасного соціуму, що пов'язані з етнічними, статевими, віковими особливостями індивідуума, його ціннісними орієнтаціями. Акти номінативної діяльності органічно пов'язані з концептуальною картиною світу людини – системою когнітивних категорій, які поступово виникають у її свідомості в процесі активної взаємодії з реальним світом.

Визначення когнітивних засад евфемізації та дисфемізації є можливим у межах когнітивної парадигми. Зазначені процеси можна розглядати тоді як ментальні. Сутність явища евфемії з позиції когнітивної науки схематично можна уявити так: у свідомості кожної людини існує певна ідеалізована (ціннісна) картина світу, яка передбачає наявність певних ціннісних доміант, а також прийнятих у суспільстві норм, стереотипів і правил поведінки. Невідповідність навколишньої дійсності ідеалізованій картині світу викликає в комунікантів негативну реакцію (це можуть бути почуття страху, сорому, такту тощо). Для того, щоб завуалювати цю невідповідність, мовець змушений підбирати нові, евфемістичні найменування для цих негативно оцінних подій чи явищ. Евфемізми створюють когнітивний ефект концептуального “затемнення” (blurring) або “дефокусації” (defocusing) небажаних референтів – об'єктів або дій – і тим самим утримують адресата від повної інтерпретації висловлювання [13, с. 211].

За допомогою евфемії ми наче змінюємо образ світу, створюємо бажаний образ дійсності. Однак треба зауважити, що цей процес не відбувається довільно. Він ґрунтується на системі цінностей, стереотипів, які загальноприйняті в суспільстві. Невідповідність цим нормам змушує мовців відчувати певний дискомфорт та намагатися перебороти його за допомогою евфемістичних назв.

Під стереотипами, за Дж. Лакоффом, ми розуміємо типові приклади, які змінюються з часом. Автор також відзначає соціальні стереотипи, які необхідні для створення швидкого

уявлення про людей [5, с. 34]. Мовець переймає стереотип як частину колективної картини світу. Евфемізуються ті явища, про які незручно, соромно говорити відверто чи не прийнято, оскільки вони стоять осторонь від кодексу цінностей. Таким чином, порівняно зі словом-табу, в евфемізмі знімається конотація соціальної неприйнятності. Дисфемізми, навпаки, руйнують цю систему цінностей. Використання когнітивних засад явищ евфемії/дисфемії сприяє глибокому аналізу цієї проблеми: процеси евфемізації та дисфемізації здаються в цьому випадку більш широкими, ніж внутрішньосистемні відносини між мовними одиницями. Ці процеси можна розглядати як механізм формування змісту, в основі якого лежать певні концептуальні схеми та моделі вторинної інтерпретації знань. Стосовно евфемізації та дисфемізації можна говорити про суб'єктивно-оцінну (або модусну) інтерпретацію знань.

У сучасному політичному дискурсі явище евфемії представляє особливу комунікативну стратегію, яка є важливим знаряддям пом'якшеного представлення фактів, подій, явищ, номінації яких мовці вважають ризикованими для досягнення успішної комунікації поряд з процесами дисфемізації, спроможними викликати почуття зневаги та суспільного протесту в боротьбі за важливі політичні дивіденди. За допомогою евфемізмів змінюють оцінку низки явищ, подій, у деяких випадках – понять, спрямованих на коригування світоглядних, політичних, ідейних установок кожного окремого члена суспільства.

Останні політичні події в Україні дуже активно вербалізують евфемізмами як в українських ЗМІ, так і в британських. Багато політологів розглядають цей конфлікт як точку відліку нової третьої світової війни. “Українське” питання та загострення міжцивілізаційної конфліктності є випробуванням як для країн-лідерів, так і для країн, так чи інакше втягнутих у вирішення української кризи, а також міжнародних інститутів. Подальша ескалація конфлікту та неспроможність провідних держав забезпечити його політичне врегулювання поверне ситуацію до часів “холодної війни”. Саме тому це питання дуже широко репрезентують зарубіжні ЗМІ.

“...Since the start of the conflict in eastern Ukraine eight months ago, the Kremlin has denied any direct involvement, including sending Russian troops” (BBC News, 18 December 2014).

“...The European OSCE monitoring mission has warned of “a real risk” of further escalation in a conflict that has killed more than 4,000 people” (BBC News, 12 November 2014).

“...Today was held sixth emergency U.N. Security Council meeting on Ukraine. In fact, nobody in the world was really expecting significant results or compromise to be accepted, so that they can start solving crisis in the Crimea” (BBC News, 12 March 2014).

Слово involvement (“the act of taking part in an activity, event or situation”) евфемізує поняття “invasion” та є його гіперонімом [14]. Завдяки широкій семантиці involvement нейтралізує такі компоненти, як *army, force, control*: invasion – an occasion when one country’s army goes into another country to take control of it by force [15, с. 797]:

“...German Chancellor Angela Merkel said on Tuesday her government was “not satisfied” with the progress in implementing the Minsk agreement, but added that there were no plans at present for further economic sanctions against Russia over its involvement in Ukraine” (BBC News, 12 November 2014).

“...European Union officials have discussed banning footballers from participating in the 2018 World Cup in Russia, as part of a wider package of sanctions designed to curb the behaviour of President Putin and Moscow’s military involvement in Ukraine” (The Times, 3 September 2014).

Евфемізми *involvement, conflict* репрезентують поняття *aggression i war*, виконують вуалютивну функцію внаслідок вживання слів суперординатного рівня, сприяють нейтралізації таких негативних характеристик, як “fighting between two or more countries that involves the use of armed forces and usually continues for a long time” [15, с. 1677]. Також слово *conflict* наголошує на тимчасовості дій.

Евфемізми в політичному дискурсі створюють фальшиву реальність: акцентуючи на одних деталях та залишаючи в тіні інші, вони створюють деякий тон, впливають на процес формування світогляду більшої кількості людей. За допомогою евфемізмів “народжується” друга реальність, яку більшість людей сприймають як реальну дійсність. Ці одиниці здатні досягати суггестивного ефекту, тобто впливати на підсвідомість людини. С. Мегентесов та І. Мохамад зазначають, що вони діють таким чином, щоб обманути, нейтралізувати свідомість, приспати, обійти контроль “критичного розуму” [7, с. 22].

Стратегію дискредитації реалізують у політичному дискурсі через тактики образи, звинувачення, глузування. На мовному рівні це виражають через номінації з пейоративним забарвленням, зокрема за допомогою дисфемізмів. Англomовна преса часто використовує дисфемізм **terrorist** як ярлик для військових супротивників. У значенні цього слова актуалізуються семи, які не є властивими слову **enemy**: **enemy** – “a person who hates or opposes another person”, **terrorist** – “a person who uses violence or the threat of violence to obtain political demand”:

“...They said the “terrorists” inside the town – with a population of 120,000 – had hidden themselves in kindergartens and hospitals” (The Guardian, 26 April 2014).

Пейоративна функція дисфемізмів реалізується у висловлюваннях, які мають на меті образити людину, партію, ідею тощо:

“...One resident, Irina Marozova, recounted how she exited Crimea in late February, as “little green men” – undercover Russian soldiers – seized the Black Sea peninsula” (The Guardian, 22 December 2014). Негативний прагматичний ефект досягається завдяки атрибутивам **little, green**, які дискредитують російських військових, про яких ідеться.

Створення негативного образу (іміджу), демонізація когось або чогось шляхом “навішування ярликів” є крайнім ступенем детермінологізації низки одиниць політичної мови. Наприклад:

“...Ever since Ukraine’s February revolution, the Kremlin has characterised the new leaders in Kiev as a “fascist junta” made up of neo-Nazis and anti-Semites, set on persecuting, if not eradicating, the Russian-speaking population” (BBC News, 31 October 2014). Вислів **fascist junta** має дисфемістичний характер завдяки гіперболізованим словам **fascist i junta** (“a group of military officers that governs a country, usually without having been elected” [15, с. 818]).

“...Entrepreneur Alexey Repik is forging trade links with Russia’s enemies in an attempt to undo the damage done by state officials” (The Telegraph, 14 June 2015).

“...Both Ukrainian and separatist commanders confirmed to the mission that Marinka was in Ukrainian hands by Wednesday evening. Ukrainian officials said that some fighting with “groups of bandits” had continued at Marinka on Thursday, and that shelling had occurred on several other parts of the front” (The Telegraph, 4 June 2015).

Створення негативного образу співвідноситься з поняттям “стереотип”. Американський журналіст У. Ліппманн запропонував цей термін для характеристики особливостей масової свідомості. Стереотип – це схематичне й стандартне уявлення про політичний феномен, у виразне емоційним забарвленням [12, с. 46]. Стереотипи виникають через дію двох тенденцій людської свідомості: конкретизацію та спрощення. Фахівці розрізняють гетеростереотипи (уявлення про когось іншого) та автостереотипи (уявлення про себе, свій образ). Позитивні автостереотипи створюють піднесений імідж своєї нації, негативні гетеростереотипи формують “образ ворога”, тобто негативні уявлення про націю, країну, які використовують для культивування почуттів ворожнечі, недовіри. За допомогою стереотипів відбувається формування норм, цінностей, які вигідні політикам.

Стереотипи є умовними ярликами, які “наліплюють” на людей чи події. Стереотипи можуть бути неповною картиною світу або являти собою можливу картину світу, до якої людина пристосовується. Іншими словами, сте-

реотипи перекручують або спотворюють реальні факти, створюючи якусь нову псевдореальність. Виникає можливість “штучно конструювати реальність, утворюючи та укорінюючи в масовій свідомості стереотипи або, точніше, системи стереотипів” [11, с. 98].

Використовуючи політичну лексику, ставлять мету – повідомити про політичний статус об’єкта та при цьому надати йому певної оцінки, яка логічно впливає в прийнятих у суспільстві політичних стереотипів: “свій” – демократ, ліберал, тобто добрий; “чужий” – нацист, ісламіст, комуніст, тобто поганий. Згідно з поставленою метою, використовують мовні одиниці з негативною оцінкою тільки для характеристики “чужих” – fascism, Nazism, dictator, dictatorship, totalitarian, racism, racist, coup, coup d’état; відповідно, позитивно заряджена лексика для оцінювання “своїх” – democracy, democratic, freedom, free, liberal. Поділ світу на “своє” та “чуже” досі є одним із найважливіших процесів під час осмислення реальності. Ці первинні стереотипізовані погляди на “своїх” і “чужих” зберігаються в сучасній англомовній картині світу. Як правило, спрацьовує сприймання чужого як ворога, що зумовлено дією численних соціокультурних та індивідуально-психологічних чинників.

Етнічні стереотипи є стійкими уявленнями про певний народ, зумовленими національною специфікою. Отже, створюється спрощений, узагальнений, емоційно забарвлений та стійкий образ етносу. Номінативними позначеннями “чужих” можуть бути загальноприйняті етноніми (American, Japanese, Spaniard), етноніми-прізвиська (Hun (a German), Uncle Sam (an American)) та етнофобізми (herring-choker, yellow-belly) [4, с. 78].

Отже, російські (проросійські) та українські військовики мають негативні стереотипи, які вербалізуються дисфемізмами bandits, enemies, fascist junta, etc. Дисфемістичне забарвлення також іноді мають нейтральні слова:

“...While the entire world announce unacceptance of Russian intervention, the ambassador of Russia Federation Mr. Churkin keeps playing dumb and speaks on the level of street talk” (BBC News, 12 March 2014). Вираз **to play dumb** є дисфемізмом, тому що співвідноситься з людськими вадами та гостро дисонує з високою посадою та авторитетом В. Чуркіна.

Для створення необхідної негативної оцінки використовують також неологізацію. Наприклад, номінація **Putinversteh** походить від компонентів Putin та versteh (від нім. verstehen – розуміти) та означає “той, хто розуміє Путіна”:

“...She has faced down the so-called Putinversteh – those who show such “understanding” for Putin’s actions that they come close to excusing them” (The Guardian, 22 October 2014). За допомогою зовнішнього

запозичення для англійської мови дисфемізується особистість російського Президента.

Використання дисфемізму **bloodshed** (кровопролиття) замість **war** (війна) викриває російську владу та показує реальну ціну розпочатої війни:

“...Here was little **bloodshed** in Crimea but Ukraine’s fledgling revolutionary government was in no position to fight back, with only 6,000 troops reportedly ready for combat” (BBC News, 12 November 2014).

“... Even if the **bloodshed** stops and the guns fall silent, the future status of the rebel-held areas of Donetsk and Luhansk remains unclear” (BBC News, 18 February 2015).

Дисфемізм **bloody** акцентує на негативному ставленні до экс-президента України: “...There were countless warnings and appeals to EU to impose sanctions against **bloody regime** of Yanukovich” (BBC News, 12 March 2014).

Висновки. Отже, в сучасному англомовному політичному дискурсі евфемізми/дисфемізми мають значний маніпулятивний потенціал, який впливає на стереотипне мислення читача. Стереотип детермінує функціонування евфемізмів/дисфемізмів. Негативні стереотипи є релевантними до суб’єктів та об’єктів політичної діяльності й переважно вербалізуються дисфемізмами, що засвідчує низький рівень подолання суперечок чи їх загострення у сфері сучасної політичної культури.

Перспективи наступних досліджень передбачають когнітивне моделювання англомовних евфемізмів і дисфемізмів, які вербалізують україно-російський конфлікт, зокрема фреймовий аналіз, ідентифікацію принципів парадигматики цих одиниць.

Список використаної літератури

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – Москва : Эдиториал УРСС, 2004. – 571 с.
2. Велигорода В. Б. Семантичні та функціонально-прагматичні характеристики евфемізмів в англійській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / В. Б. Велигорода. – Львів, 2008. – 19 с.
3. Говердовский В. И. Лексическая коннотация: теория и практика / В. И. Говердовский. – Харьков : Издательство ХНУ им. В. Н. Каразина, 2011. – 59 с.
4. Курбатова Т. В. Лингвальна актуалізація концептосфери Геополітика в сучасній англійськомовній картині світу : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Т. В. Курбатова. – Запоріжжя, 2015. – 226 с.
5. Лакофф Дж. Мышление в зеркале классификаторов / Дж. Лакофф // Новое в зарубежной лингвистике. Когнитивные аспекты языка. – Москва : Прогресс, 1988. – Вып. 23. – С. 12–52.
6. Лингвистический энциклопедический словарь / [под ред. В. Н. Ярцевой] – Москва : Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.
7. Мегентесов С. А. Лингвистические аспекты психического воздействия и приемов манипуляции / С. А. Мегентесов, И. Мохаммад. – Краснодар, 1997. – 111 с.
8. Москвин В. П. Эвфемизмы: системные связи, функции и способы образования / В. П. Москвин // Вопросы языкознания. – 2001. – № 3. – С. 58–67.
9. Панин В. В. Политическая корректность как культурно-поведенческая и языковая категория : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / В. В. Панин. – Тюмень, 2004. – 217 с.
10. Порохницкая Л. В. Культурологические и когнитивные принципы эвфемии в современном английском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Л. В. Порохницкая. – Москва, 2004. – 21 с.
11. Цуладзе А. Политические манипуляции или покорение толпы / А. Цуладзе. – Москва : Университет, 1999. – 144 с.
12. Чудинов А. П. Политическая лингвистика : учебное пособие / А. П. Чудинов. – [2-е изд., испр.]. – Москва : Флинта : Наука, 2007. – 256 с.
13. Chilton P. Discourse and Politics / P. Chilton, Ch. Shaffner // Discourse Studies: A multidisciplinary Introduction / [ed. by T. van Dijk]. – London : SAGA Publications, 1998. – Vol. 2. – P. 206–230.
14. Holder R. W. Dictionary of euphemisms / R. W. Holder. – Oxford : OUP, 2008. – 412 p.
15. McMillan English Dictionary. New Edition. – Oxford : McMillan Education, 2008. – 1745 p.

Стаття надійшла до редакції 08.04.2016.

Мосиевич Л. В. Маніпулятивний потенціал експресивно-оціночних одиниць в англоязычному політичному дискурсе

В статті розглянуто маніпулятивний потенціал евфемізмів і дисфемізмів, вплив стереотипу на їх функціонування в англоязычному політичному дискурсе. Указано, що стереотипи створюють отрицательний или положительный образ субъекта, объекта или явления политической деятельности, который соответственно вербализується евфемистическими/дисфемистическими одиницями. Обозначено, що вербалізація україно-російського конфлікту в британських СМІ демонструє релевантність даного процесу.

Ключевые слова: евфемизм, дисфемизм, манипулирование, политический дискурс, стереотип, функции.

Mosiyevych L. The Manipulation Potential of Euphemisms/Dysphemisms in the English Political Discourse

The article examines the manipulation potential of English euphemisms and dysphemisms in the political discourse, the impact of stereotypes on their functions. Stereotypes create the negative or positive image of subject, object, event of politics. That image is verbalized with euphemistic/dysphemistic units. The verbalization of Russian-Ukrainian conflict in the British mass media proves the relevance of this process.

The English texts are distinguished by a great number of euphemisms which create some false reality due to the effect of blurring, ambiguity. These lexical units can influence the formation process of worldview of a great number of people. They can also deceive and neutralize the critical mind of a person. This Doublespeak is language that pretends to communicate but really doesn't. It is language that makes the bad seem good, the negative appear positive, the unpleasant appear attractive or at least tolerable. Doublespeak is language that avoids or shifts responsibility, language that is at variance with its real or purported meaning. It is language that conceals or prevents thought; rather than extending thought, doublespeak limits it.

The euphemisms are the ideal means for manipulation of people because they hide the real essence of the matter due to creation of neutral or positive connotation. With the help of political euphemisms the level of negative valuation becomes smaller, hence one can speak about the complete change of pragmatic focus.. Euphemisms may perform concealing and manipulative functions through the cognitive mechanism of abstraction. Politicians may use such a form of information in an effort to avoid antagonizing the political opposition or to avoid reminding people that war puts human lives at risk. The euphemism is a tool for political participants to hide scandals, disguise the truth, guide public thoughts when discussing social issues or events.

Dysphemisms perform pejorative and discreditable functions through the cognitive mechanism of highlighting. The political events are mainly euphemized, the subjects of politics are dysphemized.

Key words: euphemisms, dysphemisms, functions, manipulation, political discourse, stereotype.